

Patrycja Król
Uniwersytet Jagielloński

Konflikt izraelsko-palestyński a życie codzienne Palestyńczyków

Abstrakt

Zachodni Brzeg znajduje się pod okupacją Izraela już od ponad 50 lat, w trakcie których na ludność palestyńską nakładane są kolejne restrykcje i ograniczane są jej prawa. Proces ten stanowi naruszenie Międzynarodowego Prawa Humanitarnego i Międzynarodowej Deklaracji Praw Człowieka. W niniejszym artykule zostanie zarysowany kontekst historyczno-społeczny konfliktu oraz przedstawione problemy związane z ograniczeniami wolności przemieszczania się, osadnictwem żydowskim, dostępem do wody oraz uprawą gajów oliwnych w strefie C. Artykuł oparty został na badaniach terenowych prowadzonych przez autorkę w okresie sierpień–listopad 2019 roku.

Słowa kluczowe: konflikt zbrojny, życie codzienne, okupacja, Izrael, Zachodni Brzeg

Abstract

The West Bank has been under Israeli occupation for over 50 years, during which further restrictions have been imposed on the Palestinian population. This process is the violation of International Humanitarian Law and the International Declaration of Human Rights. The following article will outline the historical and social context of the conflict and present the problems related to restrictions of freedom of movement, Jewish settlement, access to water and the cultivation of olive groves in area C. The article is based on field research conducted by the author between August and November 2019.

Keywords: military conflict, everyday life, occupancy, Israel, West Bank

Granica pomiędzy Zachodnim Brzegiem a Izraelem, tzw. zielona linia, wyznaczona została w 1949 roku podczas traktatu pokojowego po I wojnie izraelsko-arabskiej i obowiązywała do czasu wojny sześciodniowej w 1967 roku, kiedy to Izrael zajął terytoria Zachodniego Brzegu, Wzgórz Golan oraz Strefy Gazy¹. Zielona linia przestała być wówczas uznawana za granicę między społecznościami, a Jerozolimę ogłoszono niepodzielną stolicą Izraela. Zachodni Brzeg i Wschodnią Jerozolimę (dalej: Okupowane Terytoria Palestyńskie, OPT), których

powierzchnia wynosi 5800 km² zamieszkuje dzisiaj 2,3 miliona Palestyńczyków oraz 642 tysiące Żydów, nazywanych osadnikami żydowskimi².

Dla dzisiejszej sytuacji na Zachodnim Brzegu niezwykle istotne było podpisanie porozumień w Oslo w 1995 roku, kiedy to terytorium Palestyny zostało podzielone na strefy A, B, C, co ma kluczowe znaczenie dla sytuacji na Zachodnim Brzegu:

Strefa A to tereny administrowane w całości przez Narodową Władzę Palestyny. Stanowią około 18% całego Zachodniego Brzegu. Są to największe miasta Zachodniego Brzegu, a wstęp do nich dla obywateli Izraela jest zabroniony.

Strefa B to około 25% Zachodniego Brzegu, obszary, na których zwierzchnictwo administracyjne sprawowane jest przez Narodową Władzę Palestyny, zaś kontrola bezpieczeństwa współdzielona jest przez siły palestyńskie i izraelskie.

Strefa C, której dotyczy prezentowany artykuł, to strefa pod pełną kontrolą militarną i cywilną Izraela. Do kontroli cywilnej powołane zostały specjalne oddziały, tzw. Cywilna Administracja (ang. Civil Administration, CA). Palestyńczyków w strefie C obowiązuje prawo militarne, w odróżnieniu od osadników izraelskich, podlegających izraelskiemu prawu cywilnemu. Oznacza to, że Palestyńczycy oskarżeni o popełnienie przestępstwa stają przed sądem wojskowym, gdzie procedury prawne znacząco różnią się od tych, którym podlegają osadnicy, stający przed sądami cywilnymi za popełnienie podobnych lub takich samych przestępstw. Strefa C stanowi około 60% powierzchni Zachodniego Brzegu.

Budowa wszelkiej infrastruktury (mieszkalnej, gospodarczej, usługowej, czy np. sieci wodociągowych), uprawa gruntów rolnych i możliwość przebywania w niej zależą od wydanych przez CA pozwoleń oraz od aktualnego statusu terytorium. W większości przypadków zgody budowlane nie są przyznawane, a jedynym rozwiązaniem dla Palestyńczyków jest budowa bez odpowiednich zezwoleń, czego konsekwencją jest wyburzanie nielegalnej palestyńskiej infrastruktury (mieszkalnej, gospodarczej, wodnej) oraz niszczenie upraw roślinności przez władze izraelskie. Od 1 stycznia do 25 listopada 2020 roku wyburzono 768 obiektów infrastrukturalnych, jednocześnie wysiedlając 932 osoby³.

Ponadto, około 20% Zachodniego Brzegu posiada status „stref ognia”, zamkniętych stref militarnych lub stref buforowych, w których

² B'TSELEM, *Statistics on Settlements and Settler Population*, <https://www.btselem.org/settlements/statistics>, data odczytu 27 listopada 2020.

³ UN OCHA, *Data on demolition and displacement in the West Bank*, <https://www.ochaopt.org/data/demolition>, data odczytu 27 listopada 2020.

przebywanie jest zabronione przez zarządzenia wojskowe, a około 10% terytorium Zachodniego Brzegu położone jest wewnątrz administracyjnych okręgów osiedli izraelskich⁴.

Ograniczenia wolności przemieszczania się

Jednym z podstawowych narzędzi okupacji Terytoriów Palestyńskich jest ograniczenie wolności przemieszczania się Palestyńczyków⁵. Izraelskie jednostki, odpowiadające za kontrolę OPT (wojsko, Military Police i Israeli Border Police) są uprawnione do regulowania mobilności Palestyńczyków, a instrumentami, którymi się posługują, są punkty kontrolne (ang. *checkpoints*), blokady drogowe (bramy rolnicze, tzw. latające *checkpointy*, trwałe blokady), mur bezpieczeństwa oraz system zgód na przemieszczanie się. Takie ograniczenia powodują utrudnienia w dostępie do szkół, opieki medycznej, pracy, miejsc kultu religijnego, podtrzymywanie więzi rodzinnych, a ponadto negatywnie wpływają na sytuację ekonomiczno-gospodarczą Palestyńczyków.

Mur bezpieczeństwa

Głównym narzędziem kontroli jest mur bezpieczeństwa (bariera bezpieczeństwa, mur separacji), którego budowę rozpoczęto w 2002 roku w odpowiedzi na nasilenie się terrorystycznych ataków samobójczych Palestyńczyków w Izraelu. Terminologia stosowana do określenia bariery nie jest jednolita, bo i ona sama przyjmuje różne formy: metalowego płotu z drutem kolczastym pod wysokim napięciem lub betonowego muru o wysokości 8–9 metrów na długości 70 kilometrów. Postać klasycznego muru przyjmuje w miejscach, gdzie występują duże skupiska ludności, m.in. w Betlejem, Jerozolimie, Tulkarmie i Kalkilji⁶. Długość całkowita muru wynosi 712 kilometrów. Co kluczowe, bariera separacyjna nie pokrywa się z uznaną międzynarodowo zieloną linią.

Obecnie budowa około 65,3% planowanej długości bariery została ukończona (85% wewnątrz Zachodniego Brzegu), a szlak, którym bie-

⁴ UN OCHA, *West Bank Movement and access in the West Bank*, <https://www.ocha-opt.org/content/west-bank-movement-and-access-west-bank>, data odczytu: 27.11.2020.

⁵ B'TSELEM, *Restrictions on Movement*, https://www.btselem.org/freedom_of_movement, data odczytu 27 listopada 2020.

⁶ M. Juszczak, *Granice i życie pod okupacją. Bariera separacyjna – środek bezpieczeństwa czy przyszła granica*, [w:] *Na Zachodnim Brzegu bez zmian*, red. K. Pędziwiatr, Warszawa 2016, s. 81–91.

gnie, wyznaczany jest przez cele wewnętrzne Izraela – włącza do niego tereny dogodnie do ekspansji osiedli izraelskich. Według ostatnich danych, 85% populacji osadników izraelskich zamieszkuje teren pomiędzy zieloną linią a barierą, co więcej, taka trasa bariery powoduje aneksję zasobów wodnych Zachodniego Brzegu. Po zakończeniu budowy do Izraela zostanie włączone niemal 10% terytorium Zachodniego Brzegu, w tym Jerozolima Wschodnia. Szacowany koszt tego przedsięwzięcia to niemal 2 mld dolarów⁷. W wyniku realizacji projektu Palestyńczycy zostają oddzieleni od swoich gruntów rolnych oraz bliskich; dodatkowo odbywają się wyburzenia domów, które położone są na linii budowy bariery. W konsekwencji ograniczone są możliwości rozwoju gospodarczego, a także uniemożliwiane jest podtrzymanie więzi społecznych i zachowanie jedności społeczeństwa palestyńskiego.

Na terenie pomiędzy zieloną linią a barierą, w tzw. *Seam Zone* zamieszkuje obecnie 11 tys. Palestyńczyków, a po ukończeniu budowy, według prognoz, liczba ta wzrośnie do 25 tys.⁸ Palestyńczycy mieszkający w *Seam Zone*, po ukończeniu 16. roku życia, zmuszeni są do uzyskania pozwolenia na rezydowanie w tym miejscu. Zgody wydawane są na maksymalnie 2 lata i muszą być odnawiane przed wygaśnięciem ważności. Osadnicy izraelscy mieszkający w *Seam Zone* nie potrzebują zgód⁹.

W 2004 roku Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości zaopiniował, że Izrael poprzez budowę muru dopuszcza się łamania międzynarodowego prawa i jest ona poważnym aktem przemocy. Budowa bariery wewnątrz Zachodniego Brzegu bez odpowiednich przejść narusza zobowiązania Izraela względem prawa humanitarnego. Wezwano Izrael do zaprzestania budowy, rozbiórki gotowych już fragmentów oraz naprawienia powstałych w wyniku pojawienia się bariery szkód. Wszystkie państwa, będące sygnatariuszami IV Konwencji Genewskiej, zostały wezwane do dołożenia wszelkich starań, by Izrael przestrzegał przepisów prawa międzynarodowego¹⁰.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Z. Oniszczyk, *Groźba kolejnych przesiedleń beduinów*, <http://www.kampania-palestyna.pl/index.php/2014/10/20/zuzanna-oniszczyk-grozba-kolejnych-przesiedlen-beduinow/>, data odczytu 27 listopada 2020.

⁹ B'TSELEM 2017, *The Separation Barrier*, https://www.btselem.org/separation_barrier, data odczytu 27 listopada 2020.

¹⁰ UN News, *International Court of Justice finds Israeli barrier in Palestinian territory is illegal*, <https://news.un.org/en/story/2004/07/108912-international-court-justice-finds-israeli-barrier-palestinian-territory-illegal>, data odczytu 27 listopada 2020.

Punkty kontrolne – checkpointy

Aktualnie istnieje 98 punktów kontrolnych, położonych wewnątrz Zachodniego Brzegu. Regulują one nie tylko przemieszczanie się pomiędzy Zachodnim Brzegiem a Wschodnią Jerozolimą, ale i poruszanie się wewnątrz Zachodniego Brzegu. 59 z nich położonych jest w głębi Zachodniego Brzegu, z czego 18 mieści się w Hebronie, w obszarze H2¹¹, gdzie znajdują się izraelskie osiedla.

Część punktów kontrolnych pracuje przez 24 godziny, część tylko w ciągu dnia lub przez kilka godzin dziennie. Niektóre z nich są praktycznie nieczynne i Palestyńczycy nie mogą się przez nie przemieszczać swobodnie. Wewnątrz Zachodniego Brzegu funkcjonują dwa główne punkty kontrolne – Za'atara i Wadi Nar (Container). 39 *checkpointów* jest uznawanych za punkty wjazdowe do Izraela, w tym Jerozolimy Wschodniej. Co ważne, również one umieszczone są wewnątrz Zachodniego Brzegu, a nie na granicy uznanej międzynarodowo. Kontroli podlega każdy przemieszczający się w kierunku Izraela (i Jerozolimy Wschodniej); sprawdzane jest pozwolenie na wjazd. Palestyńczycy przemieszczający się publicznymi środkami komunikacji muszą opuścić pojazd i udać się do kontroli. Żołnierze mogą arbitralnie odmówić prawa wjazdu. Od marca 2015 roku wprowadzono zgodę na wjazd do wschodniej Jerozolimy kobietom powyżej 50. roku życia oraz mężczyznom powyżej 55. roku życia bez konieczności posiadania pozwolenia. Palestyńczycy, będący rezydentami Wschodniej Jerozolimy, mogą się przemieszczać pomiędzy Zachodnim Brzegiem a Jerozolimą na podstawie posiadanego dowodu osobistego¹².

System zgód

Każda osoba posiadająca dowód osobisty wydany przez władze palestyńskie musi posiadać odpowiednie pozwolenie na wjazd na terytorium Izraela i do Wschodniej Jerozolimy, na teren osiedli izraelskich

¹¹ Strefa H2 – na mocy porozumienia zawartego w 1997 roku pomiędzy Izraelem a OWP Hebron został podzielony na dwa obszary (H1 i H2). Obszar H1, w którym mieszka większość Palestyńczyków, uzyskał status strefy A, natomiast H2, w którym położone jest stare miasto, strefy B. Aktualnie w H2 mieszka około 34 tys. Palestyńczyków i 700 osadników. Władze izraelskie narzucają zasadę separacji, rezultatem której jest prawna i fizyczna segregacja między osadnikami a Palestyńczykami. Palestyńczycy zmagają się z ekstremalnymi ograniczeniami w ruchu pieszym i samochodowym. B'TSELEM, *Hebron City Center*, <https://www.btselem.org/hebron>, data odczytu 11 stycznia 2021.

¹² UN OCHA, *Over 700 road obstacles control Palestinian movement within the West Bank*, <https://www.ochaopt.org/content/over-700-road-obstacles-control-palestinian-movement-within-west-bank>, data odczytu 27 listopada 2020.

wewnątrz Zachodniego Brzegu oraz do strefy pomiędzy murem separacyjnym a zieloną linią¹³. Zgody wydawane są dla konkretnych celów, między innymi zawodowych, rodzinnych, medycznych, edukacyjnych. Ostatnie statystyki pokazują, że funkcjonuje aż 101 różnych rodzajów zgód¹⁴. Proces ich uzyskania jest nietransparentnym postępowaniem administracyjnym, bez określonych ram czasowych. Wiele wniosków o pozwolenie na wjazd jest odrzucanych bez podania przyczyny¹⁵.

Latające punkty kontrolne

Latające punkty kontrolne (ang. *flying checkpoints*) to nagłe blokady drogowe, podczas których losowo przeprowadzane są kontrole przemierzających się. Na Zachodnim Brzegu pomiędzy styczniem 2017 a lipcem 2018 roku pojawiło się niemal 5000 latających punktów kontrolnych, tj. około 60 tygodniowo¹⁶.

Bramy rolnicze

Bramy rolnicze to przejścia przez barierę separacyjną do gruntów rolnych położonych w *Seam Zone*. Znajdują się one głównie w północnej części Zachodniego Brzegu. Na ten moment powstały 84 bramy¹⁷. Kontrolujący bramy żołnierze mogą arbitralnie podjąć decyzję o odmowie wydania zgody na ich przekroczenie, pomimo posiadanych pozwoleń (jak mówili Palestyńczycy podczas prowadzonych badań terenowych, zdarza się, że zgoda nie jest udzielana np. ze względu na zbyt czysty lub brudny strój). Jedną ze stałych praktyk, jak podaje B'TSELEM, jest odrzucanie wniosków o pozwolenie na przekroczenie bramy osobom innym niż właściciel gruntu, którym najczęściej jest najstarszy mężczyzna w rodzinie. Wówczas dzieciom i wnukom odmawia się pozwolenia na przekroczenie bariery. Warto zauważyć, że uprawa roli tradycyjnie jest zajęciem wymagającym pracy całej rodziny, co w tym

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ A. Alqasis, N. Al-Azza, *Forced Population Transfer: The case of Palestine. Installment of a Permit Regime*, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/wp18-FPT-Israeli-permit-system.pdf>, data odczytu 21 listopada 2020.

¹⁵ B'TSELEM, *Restrictions on Movement*, https://www.btselem.org/freedom_of_movement, data odczytu 27 listopada 2020.

¹⁶ UN OCHA, *Over 700 road obstacles control Palestinian movement within the West Bank*, <https://ochaopt.org/content/over-700-road-obstacles-control-palestinian-movement-within-west-bank>, data odczytu 27 listopada 2020.

¹⁷ B'TSELEM, *Restrictions...*

przypadku staje się niemożliwe. W 2016 roku jedynie 58% wniosków zostało zatwierdzonych¹⁸. Osobne zgody wydawane są na użycie pojazdów mechanicznych na polach.

Zgodnie z art. 12.1 *Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*, podpisanym i ratyfikowanym przez Izrael, „każdy człowiek przebywający legalnie na terytorium jakiegokolwiek państwa będzie miał prawo, w obrębie tego terytorium, do swobody poruszania się i wolności wyboru miejsca zamieszkania”¹⁹. Izrael, ograniczając swobodę poruszania się Palestyńczyków po OPT, odbiera im podstawowe prawa człowieka. Ograniczenia nakładane na Palestyńczyków skutkują pozbawieniem lub ograniczeniem ich dostępu do gruntów rolnych, zasobów wodnych, dróg, części Zachodniego Brzegu oraz do miejsc kultu religijnego. Restrykcje dotyczące swobody przemieszczania się pomiędzy Zachodnim Brzegiem a terytorium Izraela oraz Jerozolimą Wschodnią nie dotyczą izraelskich osadników.

Osadnictwo

Osadnictwo izraelskie na Zachodnim Brzegu rozpoczęło się już w 1967 roku, po zakończeniu wojny sześciodniowej, kiedy Izrael przejął kontrolę nad tymi terytoriami. Od lat 60. XX wieku do końca 2017 roku wybudowano ponad 200 izraelskich osiedli. Ta liczba łączy autoryzowane przez rząd Izraela osiedla, których jest ponad 131 oraz 110 osiedli nielegalnych w świetle prawa izraelskiego (*outpostów*), ale nieoficjalnie wspieranych przez władze. Rząd Benjamina Netanjahu jest pierwszym, który prowadzi proces ich legalizowania. Do liczby wszystkich osiedli zaliczają się także osadnicze enklawy wewnątrz miasta Hebron oraz anektowane przez Izraelczyków dzielnice we Wschodniej Jerozolimie. Obecnie w osiedlach rezyduje około 620 tysięcy Izraelczyków, z czego około 210 tysięcy we Wschodniej Jerozolimie²⁰. Z punktu widzenia motywacji osadników można podzielić na dwie główne kategorie – tych o motywacjach ekonomicznych²¹ i tych o motywacjach religijno-ideologicznych²².

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Ustawa z dnia 16.12.1966, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. Nr 38, poz. 167).

²⁰ B'TSELEM, *Statistics on Settlements and Settler Population*, <https://www.btselem.org/settlements/statistics>, data odczytu 27 listopada 2020.

²¹ J. Tanenbaum, *Israel's Economic Motives for Colonizing the West Bank*, <http://research.monm.edu/mjur/files/2019/02/MJUR-i04-2014-4-Tenenbaum.pdf>, data odczytu 11 stycznia 2021.

²² D.S. Will, *Zionist Settlement Ideology and Its Ramifications for the Palestinian People*, „Journal of Palestine Studies” 11 (3), 1982, s. 37–57.

Osadnicy ekonomiczni

Mieszkania i domy położone w osiedlach izraelskich na Zachodnim Brzegu są znacznie tańsze niż w Izraelu, to samo dotyczy pozostałych kosztów życia. Dla porównania: mieszkanie w Tel Awiwie średnio kosztuje ponad 2 mln szekli²³, taki sam metraż na osiedlu izraelskim na Zachodnim Brzegu kosztuje około 1 mln²⁴. Osiedla położone tuż przy zielonej linii, a więc często w *Seam Zone*, mają dogodną lokalizację i są znacznie tańsze niż te w Jerozolimie. Jest to bardzo opłacalna inwestycja zwłaszcza dla młodych Izraelczyków. Rząd Izraela traktuje osadnictwo jako jeden ze swoich priorytetów narodowych, w związku z czym wspiera ich rozwój finansowo, przekazując na ten cel środki z sześciu ministerstw²⁵.

Osadnicy ideologiczni

W przypadku osadników ideologicznych, główną motywacją są względy religijne; dostęp do miejsc kultu oraz pragnienie odzyskania całej starożytnej ojczyzny – dla nich tereny Zachodniego Brzegu to biblijna Judea i Samaria. Znaczna część dzisiejszych osadników zamieszkujących osiedla położone głęboko wewnątrz Zachodniego Brzegu to potomkowie pierwszych osadników ideologicznych²⁶. Najczęściej osadnicy ideologiczni zamieszkują osiedla w głębi Zachodniego Brzegu, między innymi w Dolinie Jordanu i w Hebronie. Ich obecność często wiąże się z dokonywanymi przez nich aktami przemocy, przejawiającymi się fizycznymi napaściami, rzucaniem kamieniami, blokadami dróg, niszczeniem palestyńskiego mienia, w tym gruntów rolnych i pól, zastraszaniem Palestyńczyków, czy ogólnymi prowokacjami²⁷.

Wiele organizacji monitoruje sytuację nadużyć ze strony osadników izraelskich wobec ludności palestyńskiej, m.in. Yesh Din, B'TSELEM i UN OCHA. Jak wskazują, liczba aktów agresji (napaści fizycznych, niszczenia mienia, ale też przejmowania ziemi) wzrasta. Co więcej,

²³ 1 szekel izraelski = 1,17 złotego polskiego.

²⁴ R. Nathanson, *Settlement watch: Israel's Housing market in the West Bank compared to the rest of the country*. <http://www.macro.org.il/images/upload/items/54124108012003.pdf>, data odczytu 27 listopada 2020.

²⁵ Y. Lein, *Land Grab. Israel's Settlement Policy in the West Bank*, Jerozolima 2002, s. 73–85.

²⁶ Peacenow.org, *Settlements – data*, peacenow.org/en/settlements-watch/settlements-data/population, data odczytu 30 listopada 2020.

²⁷ M. Kamrava, *The Modern Middle East, Third Edition: A Political History since the First World War Third Edition*, Berkley 2013, s. 320–323.

w 2015 roku 85% śledztw w sprawie nadużyć ze strony osadników zakończyło się bez pociągnięcia tychże do odpowiedzialności karnej. W 2018 roku, z którego pochodzą ostatnie szczegółowe dane, 37 rajdów osadników z udziałem wojska zakończyło się bezpośrednimi starciami, w wyniku których śmierć poniosło dwóch Palestyńczyków, a 446 zostało rannych²⁸.

Osiedla izraelskie a naturalne zasoby na Zachodnim Brzegu

Osiedla izraelskie na Zachodnim Brzegu są jednym z większych źródeł dóbr przeznaczanych na eksport, także poza granice Izraela – głównie do krajów europejskich. Eksport towarów palestyńskich możliwy jest głównie przez granicę z Jordanią (również kontrolowaną przez Izrael), a tym samym Palestyńczycy zmuszeni są do płacenia potrójnych podatków: palestyńskich, izraelskich i jordańskich. Ponadto osadnicza produkcja odbywa się kosztem naturalnych zasobów Okupowanych Terytoriów – zwłaszcza wody.

W związku z prowadzoną przez premiera Benjamina Netanjahu polityką i wsparciem politycznym Stanów Zjednoczonych spodziewany jest dalszy wzrost populacji osadników na Terytoriach Okupowanych Palestyny. Premier zapowiada aneksję wszystkich osiedli do Izraela, a także planowana jest ekspansja już istniejących.

W świetle prawa międzynarodowego osadnictwo uznawane jest za nielegalne. Art. 49 Konwencji Genewskiej mówi o zakazie transferu obywateli kraju okupującego na terytorium okupowane oraz zakazie siłowego transferu ludności terytoriów okupowanych, natomiast art. 53 – o zakazie niszczenia przez siłę okupującą własności osobistej należącej do jednostki lub do kolektywu (z wyjątkiem sytuacji, kiedy jest ona absolutnie niezbędna do wykonania operacji militarnej). Osadnictwo żydowskie na terenie Zachodniego Brzegu łamie artykuły 48, 53, 147, tym samym dopuszczając się ciężkiego naruszenia zapisów Konwencji.

Unia Europejska w związku z nielegalnym charakterem osiedli izraelskich na Zachodnim Brzegu i we Wschodniej Jerozolimie podjęła kroki w celu uregulowania sytuacji produktów pochodzących z nielegalnych źródeł na rynku europejskim. W listopadzie 2019 roku Europejski Trybunał Sprawiedliwości wydał postanowienie o obowiązku informowania na etykietach produktów o dokładnym pochodzeniu – na pro-

²⁸ UN OCHA, *High level of violence by Israeli settlers; rise in Israeli fatalities*, <https://www.ochaopt.org/content/high-level-violence-israeli-settlers-rise-israeli-fatalities>, data odczytu 1 listopada 2020.

dukcie musi się znaleźć informacja, że produkt został wyprodukowany na OPT²⁹. Co więcej, jest to uzasadnione prawem konsumenckim, dokładniej prawem do zyskania wiedzy o realnym pochodzeniu produktu i jego producencie.

Dostęp do wody

Od 1967 roku Izrael sprawuje kontrolę nad naturalnymi zasobami Zachodniego Brzegu, szczególnie nad wodą. Palestyńczycy utracili fizyczny dostęp do rzeki Jordan, która zasila położone na terytorium Izraela Jezioro Tyberiadzkie. Aktualnie jedynym źródłem wody na Zachodnim Brzegu jest Basen Górski, z którego zasoby wody również są limitowane przez Izrael – Palestyńczycy mają prawo do 20%. Ponadto, podziemne źródła wody znajdują się głównie w strefie C. Co więcej, Palestyńczycy mogą kopać studnie, po otrzymaniu odpowiedniej zgody, na głębokość maksymalnie 100 m, co daje dostęp jedynie do słonej wody, zaś osadnicy na głębokość ok. 400 m. Aktualnie ok. 180 lokalnych społeczności palestyńskich nie posiada dostępu do bieżącej wody i zmuszonych jest do zakupu wody w zbiornikach. W strefie C cena wody może sięgnąć 29 zł/m³⁰. Średnio Palestyńczycy mają dostęp do 60–80 l wody dziennie *per capita*, ale w niektórych wioskach ilość ta jest zredukowana do około 20 l (zaleceniem WHO jest 100 l). Dla porównania, izraelscy osadnicy na OPT zużywają około 300 l dziennie na osobę³¹.

Zarządzanie wodą na OPT należy do narodowej firmy izraelskiej – *Mekorot Company*. Zostało jej powierzono w 1982 roku za symboliczną kwotę 1 NIS (ok. 1 PLN). Na Zachodnim Brzegu firma ta jest głównym dostawcą do osiedli izraelskich, a także, na podstawie Porozumień w Oslo, do domostw palestyńskich. Zgodnie z Porozumieniami *Mekorot* może eksploatować 80% zasobów wodnych Basenu Górskiego³². Firma ta w porozumieniu z CA decyduje o przyznaniu zgód na podłączenie do sieci wodnej, renowację studni, rur wodociągowych,

²⁹ OHCHR, *UN expert welcomes ruling on labelling of Israeli settlements products by European Court of Justice*, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25302&LangID=E>, data odczytu 30 listopada 2020.

³⁰ Amnesty International, *The Occupation of Water*, <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>, data odczytu 30 listopada 2020.

³¹ M. Melon, *Settling Area C: The Jordan Valley Exposed*, Ramallah 2018, s. 36.

³² Who Profits, *Mekorot's Involvement in the Israeli Occupation*, <https://whoprofits.org/flash-report/mekorots-involvement-in-the-israeli-occupation/>, data odczytu 27 listopada 2020.

a także o tym, przez ile godzin dziennie woda jest dostępna. Jak wynika z informacji uzyskanych podczas prowadzenia badań terenowych na Zachodnim Brzegu, najczęściej, pomimo wielokrotnego kierowania wniosków przez mieszkańców o zgodę na naprawę lub podłączenie do nowych wodociągów, zgody nie są wydawane, a pracownicy firmy regularnie przeprowadzają kontrole terenu, w poszukiwaniu samowolnie wykonanych renowacji, czy przyłączeń.

Zgodnie z międzynarodowym prawem Izrael, jako siła okupacyjna, jest zobowiązany do poszanowania praw człowieka do korzystania z wody na terytorium okupowanym. Nie tylko nie powinien podejmować działań naruszających te prawa, ale także zapewniać pełen dostęp do wody Palestyńczykom. Zgodnie z prawami człowieka prawo do wody zostało rozpoznane jako zapewnienie adekwatnego standardu życia, a dostępność wody powinna być wystarczająca i ciągła dla każdej osoby do użycia domowego, jej ilość zaś zgodna rekomendacjami WHO. Ponadto woda powinna być odpowiednia jakościowo, infrastrukturą ją zapewniająca dostępna dla każdego bez dyskryminacji. Zgodnie z IV Konwencją Genewską i Protokołem Dodatkowym podpisanym w 1977 roku, dotyczącym Ochrony ludności cywilnej podczas konfliktu zbrojnego, zabronione jest niszczenie, usuwanie, atakowanie obiektów niezbędnych do przetrwania, szczególnie obiektów zapewniających wodę pitną. Izrael nigdy nie uznał siebie jako siły okupacyjnej³³.

Palestyńczycy i Izraelczycy znajdują się na przeciwległych końcach osi posiadania praw obywatelskich. Żyją w całkowicie odmiennych realiach, a odmowa podstawowego prawa dostępu do wody stanowi „wyraz militarnych i strategicznych interesów Izraela na tym terenie”³⁴. Izraelczycy tworzą uprzywilejowaną grupę, która sprawuje władzę i kontrolę w strefie C, a zjawisko to stanowi wyraz przemocy infrastrukturalnej. Mimo że Palestyńczycy nie są całkowicie pozbawieni dostępu do wody, jej ilość jest zminimalizowana i stanowi dobro, którego zdobycie wiąże się z wysokimi kosztami zarówno ekonomicznymi, jak i emocjonalnymi. Jeden z izraelskich polityków porównał taką politykę Izraela wobec Terytoriów Okupowanych do wizyty u dietetyka, która jedynie

³³ Amnesty International, *The Occupation of Water*, <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>, data odczytu 30 listopada 2020.

³⁴ I. Giglioli, *Prawa, obywatelstwo, terytorium. Polityka wodna na Zachodnim Brzegu*, [w:] *Prawo do wody w perspektywie politycznej, gospodarczej i społecznej*, red. F. Sultana, A. Loftus, Warszawa 2012, s. 179–203.

„odchudzi” Palestyńczyków, a nie spowoduje ich śmierci³⁵. Ograniczony dostęp do wody wpływa także negatywnie na kontynuowanie tradycyjnego stylu życia, jakim jest pasterstwo i rolnictwo, które w regionie takim jak np. Dolina Jordanu są najbardziej rozpowszechnionymi i dostępnymi sposobami utrzymania. Wysoki poziom bezrobocia, duże przestrzenie i restrykcje narzucone na mieszkańców ze strony władz izraelskich utrudniają zawodowe przekwalifikowanie, a w momencie, kiedy dotychczasowe źródło utrzymania zostaje ograniczone, Palestyńczycy tracą szansę na życie w tym miejscu.

Drzewa oliwne

„Jeśli drzewa oliwne znałyby ręce tych, którzy je sadzą, ich olej stałby się łzami” (Mahmud Darwiz, tłum. własne)³⁶. Drzewa oliwne stały się jednym z najważniejszych symboli palestyńskiej kultury. W wymiarze makropołożonym symbolizują niepoddawanie się okupacji i walkę z nią, przywiązanie do ziemi i wytrwałość³⁷. W ich uprawę zazwyczaj angażują się całe rodziny, co pogłębia integrację ich członków. Gaje oliwne często są przekazywane z pokolenia na pokolenie, stanowiąc jedną z podstaw wielopokoleniowej tradycji. Oprócz znaczenia symboliczno-kulturowego, nie można jednak zapomnieć o roli, jaką pełnią w palestyńskiej gospodarce – stanowią jeden z jej filarów ekonomicznych i główne źródło dochodu dla ponad 100 tys. rodzin na Zachodnim Brzegu³⁸.

We współczesnej Palestynie uprawa gajów oliwnych wiąże się jednak z poczuciem ciągłej niepewności i zagrożenia. Drzewa oliwne pociągają za sobą przemoc strukturalną, wynikającą ze stanu okupacji i przemoc fizyczną ze strony osadników. Gaje najczęściej położone są w strefie C, w której wymagane jest otrzymanie odpowiedniej zgody na ich uprawę, a jeśli znajdują się w *Seam Zone*, to wymagane jest otrzymanie zgody również na przekroczenie bramy rolniczej. Jak zostało już wspomniane, otrzymanie pozwolenia na aktywność w strefie C jest niezwykle trudne, nawet jeśli Palestyńczycy posiadają dokumenty potwierdzające prawo własności ziemi. Brak zgody na aktywność w strefie C jest

³⁵ Cyt. za: J. Puar, *The Right to Maim: Debility, Capacity, Disability*, Durham 2017.

³⁶ Ang. If the olive trees knew the hands that planted them, their oil would become tears – M. Darwish, <https://www.goodreads.com/quotes/142317-if-the-olive-trees-knew-the-hands-that-planted-them>, data odczytu 11 stycznia 2021.

³⁷ M. Sharkavi, *Introducing Olive Culture in Palestine*, <https://www.myheritage.ps/researches/522.html>, data odczytu 27 listopada 2020.

³⁸ UN OCHA, *Olive harvest facts. OCHA factsheet*, <https://www.un.org/unis-pal/2011-10-18-olive-harvest-fast-facts-ocha-factsheet/>, data odczytu 30 listopada 2020.

przyczyną przeprowadzania regularnej wycinki drzew. Z raportów organizacji humanitarnych wynika, że najczęściej ma to miejsce tuż przed zbiorami³⁹. Od momentu rozpoczęcia okupacji zniszczono ponad milion drzew oliwnych⁴⁰. Równie często miejsce mają incydenty związane z podpaleniami gajów czy niszczeniem drzew przez osadników, a także atakami fizycznymi na pracujących przy nich Palestyńczyków. Jedną z odpowiedzi na trudną sytuację podczas oliwkobrania jest promocja wolontariatu międzynarodowego, którego celem jest pomoc ze strony społeczności międzynarodowej w jak najszybszym przeprowadzeniu zbiorów przez Palestyńczyków i zapewnieniu im ochrony przez obecność współpracowników z zagranicy. Jest ona szczególnie istotna ze względu na powtarzające się ataki osadników, jak i ograniczony przez władze okupacyjne czas prowadzenia zbiorów. Wsparcie organizowane jest w ramach działań ochronnych programu prowadzonego przez UNHCR.

Podsumowanie

Okupowane Terytoria Palestyńskie to miejsce, gdzie codziennością tysięcy ludzi jest przemoc, brak dachu nad głową czy dostępu do wody pitnej, widok uzbrojonych żołnierzy. Regularne wyburzenia infrastruktury, przemoc osadników, czy w końcu utrudnienia możliwości uprawy gajów oliwnych przez władze okupacyjne i osadników są wyrazem władzy nad okupowaną ludnością. Palestyńczykom utrudnia się kultywowanie tradycji, odbiera dziedzictwo, tym samym próbując zredukować ich szansę na budowę tożsamości narodowej i realizację praktyk kulturowych, co doprowadzić ma do kryzysu tożsamości i ułatwić kontrolę nad osłabioną i podzieloną wspólnotą⁴¹. Z drugiej jednak strony, wypracowane przez lata życia pod okupacją strategie radzenia sobie z nią, kontynuowanie zwykłych czynności, nabrały charakteru oporu codziennego, tzw. sumudu, który może być traktowany jako jedna z podstaw palestyńskiej tożsamości narodowej.

³⁹ UN OCHA 2017, *West Bank Movement and access in the West Bank*, <https://www.ochaopt.org/content/west-bank-movement-and-access-west-bank>, data odczytu 29 listopada 2020.

⁴⁰ A. Ross, *Stone Men: The Palestinians Who Built Israel*, New York 2019, s. 1.

⁴¹ D. Tułowiecki, *Bezpieczeństwo kulturowe a obecność i/lub eliminacja religii w polskim kanonie kultury*, http://www.kul.pl/files/102/articles/2016_4/tulowiecki.pdf, data odczytu 27 listopada 2020.